

Uppföljning av gullstånds inom fem lokaler i Kristianstads Vattenrike juli–augusti 2010

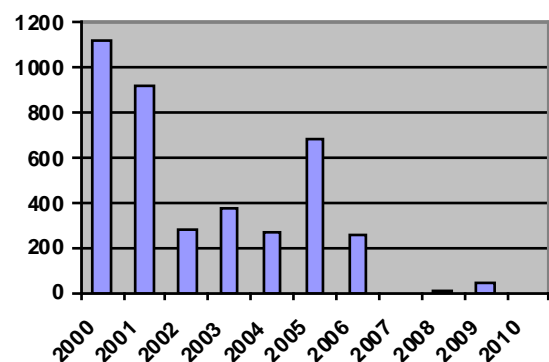
Kjell-Arne Olsson

År 2000 inventerades ett antal lokaler för gullstånds i Kristianstads Vattenrike. För att kunna följa beståndsutvecklingen över en längre period valdes fyra lokaler ut för årlig kontroll. Dessa lokaler är belägna vid Norra Lingenäset, på Härlövs ängar, vid Kvarnäsvisken samt vid Lille sjö söder om Yngsjö. Lokalerna valdes för att de då saknade hävd och därför skulle ge en än bättre bild av ”årsmanens” inverkan på blomningen än hävdade lokaler skulle ge. 2010 är dock lokalen vid Kvarnäsvisken och större delen av Norra Lingenäset sedan flera år tillbaka betade. Årets räkning är den 10:e på de utvalda lokalerna.

Lokalernas lägen och areal är angivna med koordinater och utritade på kartor i gullståndsrapporten från 2000. Liksom tidigare har antalet blomskott inom lokalerna räknats.

Norra Lingenäset

Sommaren 2007 rådde ett extremt vattenstånd som gjorde att blomningen av gullstånds uteblev helt detta år. Som förväntat var blomningen mycket svag även 2008, då endast 3 blommande stänglar noterades inom det ohävdade, inhägnade området. 2009 hade arten återhämtat sig något. 41 stänglar blommande vid Norra Lingenäset, varav 38 inom den ohävdade, centrala delen. 2010 trodde jag att antalet blommande stänglar skulle ha ökat inom detta område. Det förvånade mig därför mycket att jag över huvud taget inte kunde notera någon gullstånds alls vid Norra Lingenäset i år. Att den inte blommande på den hävdade delen är förståeligt, men att den saknades helt i det ohävdade partiet är svårförståeligt och mycket märkligt.

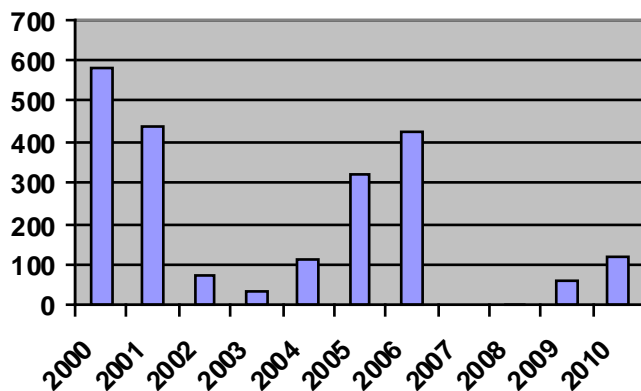
Större delen av lokalen vid Norra Lingenäset är betad sedan ett flertal år tillbaka.

Det är förvånande att blommande stänglar av gullstånds saknades helt i år på den ohävdade delen av lokalen vid Norra Lingenäset

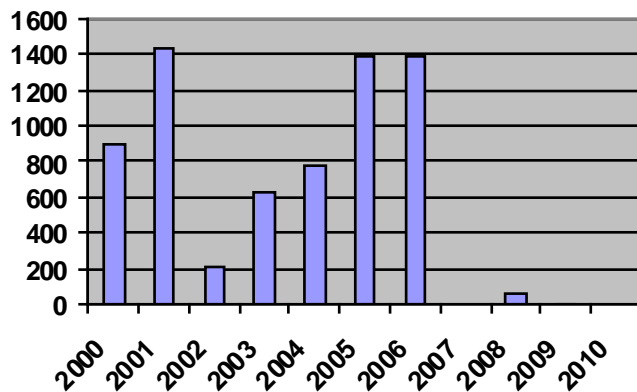
Härlövs ängar

Inom den utlagda provytan om ca 140 m² hade blomningen alltsedan bottenåret 2003 och fram till 2006 åter ökat. 2007 var hela området översvämmat och några blommande plantor av gullstånds kunde inte ses. 2008 fanns det som väntat endast några få (3 stycken) blommande stänglar inom provytan. 2009 hade en viss återhämtning skett och sammanlagt 61 stänglar kunde noteras. Ökningen har fortsatt och 2010 noterades 117 blommande stänglar. Emellertid har gullståndsbestånden nästan försvunnit helt i den södra delen av provytan. Nu finns de nästan enbart kvar i den nordöstra kanten. Alla plantor är höga, kraftiga och välmående. Spridda bestånd blommande närmare Lillrännan liksom utmed videsnåren åt söder och norr, till synes rikligare än 2008 och 2009.

Kvarnäsviken

Bestånden längs Kvarnäsviken har tidigare varit rikblommiga, men 2007 var situationen densamma som vid Norra Lingenäset och Härlöv, dvs. inte en enda stängel av gullstånds kunde upptäckas på grund av det extrema sommarhögvattnet. 2008 var situationen något ljusare även om det sammanlagda antalet blommande stänglar var mycket lågt. Den östra delen som detta år hävdades för första gången var tydligt betespåverkat och här kunde endast 2 blommande stänglar av gullstånds upptäckas. I den del som fortfarande var ohävdad noterades 68 stänglar 2008. Ifjor var hela området betat och endast 11 avbitna stänglar kunde noteras längs i nordväst. I år kunde jag över huvud taget inte notera några blommande stänglar av gullstånds alls, även om det säkert kan finnas avbetade och nedtrampade stänglar här och där. Kvarnäsviken är, tillsammans med den betade delen vid Norra Lingenäset, ett tydligt exempel på att antalet blommande stänglar av gullstånds går mycket kraftigt tillbaka vid bete. Från att ha varit en mycket rik lokal för arten, tycks den nu i stort sett vara försvunnen från Kvarnäsviken.

Lokalen vid Kvarnäsviken är idag välhävdad och blommande stänglar av gullstånds saknas helt.

Lille sjö

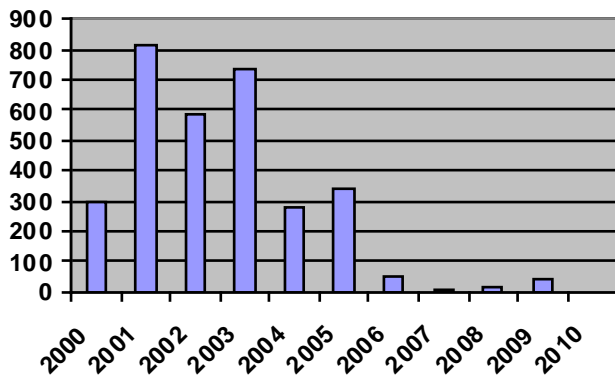
Den lilla lokalen vid Lille sjö var fram till och med 2005 en rik lokal där antalet blommande stänglar årligen kunde räknas till åtskilliga hundra. 2006 sjönk emellertid antalet stänglar drastiskt. Den dåliga blomningen kunde knappast bero på högt vattenstånd då lokalen inte varit drabbad av samma översvämningar som växtplatserna längre uppströms Helgeå. De få blommande stänglar jag kunde finna 2006–2008 stod alla i kantzonen mellan sumpskogen och vassarna. I vassen, som tidigare hyst de flesta exemplaren, fann jag stänglar där korgar och blad var uppätta och utsatta för någon form av angrepp. Vid de årliga besöken, som gjordes i början av augusti, kunde jag inte se några som helst spår av något skadedjur. Jag funderade på om det exempelvis kunde vara sniglar som angrep plantorna.

2009 besökte jag lokalen några veckor tidigare än vanligt och då kunde jag se vad det var för något som förödde gullståndsplantorna. På nästan alla stänglar jag kunde finna fanns mängder av svart- och gulrandiga fjärilslarver. Vilken art det kunde vara hade jag emellertid ingen aning om. Efter kontakt med Sven Birkedal, Åhus, stod det snart klart att gullståndsplantorna var angripna av karminspinnare *Tyria jacobaeae*.

Enligt Nationalnyckeln är karminspinnaren en ovanlig art som i Norden förekommer lokalt i de södra delarna av Sverige, i södra Norge och på Jylland i Danmark. I Sverige har de flesta fynden av fjärilen gjorts i sydöstra Södermanland och på Gotland. Beträffande Skåne nämns att den möjligen finns vid Skånes sydkust. Karminspinnaren lever uteslutande på arter av släktet *Senecio*, i Norden mest på stånds *S. jacobaea*. I Mellaneuropa har den även rapporterats från gullstånds *S. paludosus*. Fyndet av karminspinnare på gullstånds vid Lillesjö är med andra ord det första i Sverige och Norden.

I slutet av juni 2010 besökte jag lokalen tillsammans med Sven Birkedal och då kunde vi notera 5-6 flygande karminspinnare, men inga spår av gullstånds vars stänglar borde ha börjat växa upp vid denna tidpunkt. I slutet av juli besökte jag åter lokalen men kunde inte notera någon gullstånds (och följaktligen inga fjärilslarver heller). Det ska bli intressant att se om gullståndsbestånden under kommande år kommer att återhämta sig eller om de fleråriga angreppen av karminspinnare helt spolierat lokalen.

Fjärilsfyndet är i sig intressant, men att den tagit en hotad art som gullstånds som värdväxt är oroande. I östra Sverige uppges karminspinnaren ha spridit sig sedan slutet av 1990-talet. Om den i framtiden även sprider sig i Vattenriket till andra populationer av gullstånds kan den utan tvekan utgöra ytterligare ett hot mot denna sällsynta växt. I år besökte jag några förekomster av gullstånds vid nya bron i Yngsjö, som är de som ligger närmast Lillesjö-lokalen. Dessa bestånd var välmående och inte angripna av karminspinnaren. Några andra angripna bestånd i Vattenriket har jag inte noterat.

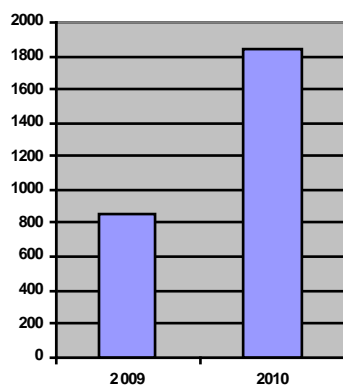

På gullståndslokalen invid nya bron i Yngsjö är plantorna välmående och inte angripna av larver av karminspinnare.

Naturum

Bestånden vi Naturum inventerades och koordinatsattes för första gången 2009. Förutom en blommande stängel söder om Naturum fanns alla blommande bestånd i högrötsängen mellan den nygrävda sjön och buskagen av gråvide i norr. I fjor noterades 847 blommande stänglar i detta område samt 8 icke blommande stänglar i de två bestånd som flyttats till stranden av den nyanlagda sjön strax norr om Naturum. I år var blomningen mycket rikligt och mer än 1800 blommande stänglar kunde räknas in. Förekomsterna var särskilt rikliga längst i norr och i detta område kunde jag inte räkna alla enskilda stänglar utan här fann jag mig tvungen att göra uppskattningar av antalet blommande stänglar. Söder om Naturum kunde jag inte upptäcka någon gullstånds i år.

Platsen dit de två bestånden av gullstånds flyttats var i år förändrad och det var svårt att orientera sig. Av koordinaterna att döma fanns det bara en enda stängel kvar som härrör från de flyttade bestånden och denna växte under den provisoriska bro som anlagts norr om Naturum-plattformen. Så här i efterhand kan växtplatsen för de flyttade plantorna tyckas vara olyckligt vald med tanke på den bro som skulle anläggas här, men å andra sidan finns det utan tvekan tillräckligt med livskraftiga bestånd i området för att göra de flyttade plantorna av marginellt intresse.

Gullstånds blommade mycket rikligt i år i högörtsängen norr om Naturum.

Sammanfattning

Under de tio år som uppföljningen av de fyra utvalda lokalerna pågått har ett tydligt mönster blivit tydligt. Långvariga högvatten gör att bestånden försvagas, att blomningen följande år blir dålig och att det kan ta flera vegetationssäsonger innan bestånden återhämtar sig fullt ut. Svängningarna i antalet blommande stänglar på icke hävdade lokaler korrelerar väl med de långvariga högvatten som inträffade vintern 2001/2002 och sommaren 2007.

Vidare har uppföljningen visat att gullstånds är mycket känslig mot bete. På lokalen vid Kvarnäsvisken, som numera betas helt, och på de hävdade delarna av Norra Lingenäset tycks antalet blommande stänglar försvinna helt. Ursprungligen valdes de fyra uppföljningslokalerna ut p.g.a. att de var ohävdade och därför skulle spegla en naturlig variation till följd av framför allt klimatfaktorer. Lokalen vid Lillesjö har visat på en tredje faktor som kan påverka antalet blommande stänglar av gullstånds kraftigt. Här är det larver av karminspinnare, vilka har *Senecio*-arter som värdväxt, som påverkar artens vitalitet mycket negativt. I år förefaller det som om fjärilen inte kunnat reproducera sig som en följd av att det saknades plantor av gullstånds på lokalen. Det ska bli intressant att i framtiden se om gullstånds lyckats överleva på lokalen men även att följa om karminspinnaren kan sprida sig till andra bestånd i Vattenriket, en utveckling som skulle kunna få oanade negativa konsekvenser för den rödlistade arten gullstånds.

På den ohävdade lokalen på Härlöv ängar visar gullstånds en fortsatt återhämtning efter det extrema högvattnet 2007. Dock är antalet blommande stänglar fortfarande lågt i förhållande till "toppar" som 2000–2001 och 2005–2006. Att gullstånds tycks saknas helt på den ohävdade delen vid Norra Lingenäset i år är svårförklarlig. Det har inte varit något extremt högvatten och några tecken på angrepp sågs inte i fjor. Glädjande är att antalet blommande stänglar vid Naturum i år är mer än dubbelt så många som i fjor.